

MIKLÓS ZOLTÁNNÉ

Nagykanizsa

A tanulói tevékenykedtetés a történelemórán

Az új tanterv bevezetésével együtt jelentkező tankönyvcsalád (munkafüzet, munkatankönyv) egységcsomag, összefoglaló táblázat, transzparenskészlet segítséget ad a tantervi követelményszint tanulónkénti elérésénél.

Nehezebb a helyzet 7., 8. osztályban, ahol ezek a segédeszközök nem állnak rendelkezésre.

Hogyan lehet elérni mégis, hogy a tantervi követelményszintet a tanulók elérjék? A tananyag jellege, a tanulók fejlettségi szintje más-más eljárásokat kíván. A szűkre szabott segédeszközöket (applikáció, vaktérkép, tankönyv) mégis fel lehet úgy használni, hogy megvalósuljon a tanulói tevékenykedtetés, s ezzel a követelmények elsajátítása is könnyebb legyen.

Először is annak kellett tudatosulni bennem, hogy az általános iskolai történelemtanításnak a múltat megjelenítő történettanításon kell nyugodnia. Más szóval a történetekből kiindulva vezetem el őket a történelmi fogalmak és összefüggések jól áttekinthető rendszeréhez.

Mind ezt hogyan érem el? Ha a tanulókat a három fő módszertani pillérre támaszkodva tanítom. Ez pedig:

- a) történet;
- a) történelem;
- és a tanulói tevékenység.

Most részletesen az utolsóról beszélek.

A tanulói tevékenység a tanuló sajátos munkáját feltételezi. Célom, hogy ezzel a tanuló személyiségét is fejlesszem. Ugyanis a tanuló megváltozik azzal, hogy többet tud, fejlődnek készségei, alakul világnézete. De csak akkor tud többet, ha az ismereteket megérti, s csak akkor fejlődnek képességei, ha azokat ő maga gyakorolja.

A tanulói tevékenykedtetést három fő csoport köré gyűjtöttem:

- a) tankönyvvel való munka;
- b) szemléltetőeszközökkel való munka;
- c) feladattípusokkal való munka.

Több olyan tevékenykedtetést említek, mely még a régi tanterv tankönyveire, feladataira épül (7., 8. osztály).

1. A tankönyvvel való munka:

- a) feladatok meghatározása, megoldatása;
- b) tankönyvi kérdés (válaszolj!) megoldatása;
- c) az egység utáni feladatok megoldása;
- d) szövegértelmezés;
- e) tanári magyarázat.

Az órát szívesen kezdem egy-egy tankönyvi feladat megoldásával. Ez a tanulót átvezeti a történelemóra hangulatába, másrészt lehetővé válik a feladat megoldásával foglalkoztatni az osztályt a feleltetés ideje alatt is. Ugyanakkor a feladat megoldásának ellenőrzésével el lehet jutni az új anyag célkitűzéséhez. Itt ügyelni kell, hogy az adott feladat kapcsolódjon az új anyaghoz.

Pl.: a Szovjetunió Nagy Honvédő Háborúja előtt a tk. 122. oldalán levő feladat megoldatása a könyvben.

Feladat: „Kik kötötték meg az antikomintern paktumot?"; „a SZU 1939-ben megnemtámadási szerződést kötött, mert ...”

Az új anyagot tehát kezdem a kérdéssel, *hogy mi volt Németország célja, s milyen a Szovjetunió felkészültsége.*

A tanulókkal kérdés után elolvastatom a Honvédő Háború c. anyag első bevezetését, néma olvasással. Így tudnak válaszolni a kérdésre, s egyúttal összekapcsolom a feladatmegoldással. Csak azt az anyagrészt olvastatom önállóan, amelyből lényeges következtetést is le tudunk vonni.

Ilyen pl.: a II. világháború kirobbanásának előzményei. Itt a világpolitikában, gazdasági életben jelentkező okok kiemelését lehet elvégeztetni tanuló tevékenykedéssel az 1. bevezetésben.

Ezután pl. tanári magyarázatnak kell következnie, mert egy fogalmat, a *háborús tüzfészket* kell megértetni. Ezután már lehet lényegkiemelő feladatot adni, hogy a 3 háborús tüzfészket aláhúzva rögzítsék maguknak ismeretként.

A spanyol polgárháborúnál egy tanuló rövid beszámolója következhet: „Akiért a harang szól” c. filmről vagy könyvről.

Ismeretbővítésre szolgál pl.: 7. osztályban, ha olyan feladatot adok:

a tk. 30. és 56. oldalán látható két kép: a versaillesi és az Eszterházy kastély összehasonlítása, a stílusjegyek összeírása.

Így rögzítjük a barokk építészeti stílus jellemzőjét.

Összefoglalásra használom 8. osztályban a tk. 125. oldalán a következő feladatot:

„... Húzd alá a szövegben azokat a tényeket, amelyek biztosították a fordulatot a Honvédő Háború menetében!”

Ennél az anyagrésznél más tanuló tevékenykedtetésre is lehet támaszkodni. Pl.: a moszkvai és a leningrádi harcok eseményeit a történelmi olvasókönyv ide vonatkozó részeiből tanuló beszámolóval. (Előző órán kapja 1–2 tanuló feladatként előre.) A szövegben levő egy-egy lényeges mondatra rákérdezve rögződik bennük a partizánharc és a szovjet nép fanatikus elszántsága. A tankönyv ide vonatkozó fejezeteit otthoni önálló elolvasásra hagyom.

Lényegkiemelő és fogalomkialakító tevékenykedtetéssel dolgozom fel a Párizsi Kommün c. anyagrészt is. A porosz–francia háborúból csak azt emeljük ki közösen, hogy a fővárosban a fegyveres hatalom a proletariátus kezébe került, amit a burzsoá államhatalom összetörésére használt fel.

Itt az általánosítást a tanulók végzik el.

Az új típusú proletárállam fogalmának kialakítása többféle munkáltatással történik:

– Egy tanuló olvassa az olvasókönyv szemelvényét

„A városház középtáján ...” stb.

„Az emelvény előtt csoportosuló zászlók többsége vörös ...” stb.

Közben a tanulók a tk. idevonatkozó képét nézik, majd lényegkiemelő aláhúzással, a margón számozással rögzítjük a kommün intézkedéseit.

8. osztályban A szocialista tulajdonviszony kialakulása a Szovjetunióban anyag rész előtt óra eleji feladatnak adom a kommün intézkedéseinek felelevenítését, s úgy térek rá a szocialista tulajdonviszonyokra.

Így lehet évfolyamokon keresztül ezekre a feladatokra építve kialakítani a helyes történelmi szemléletet.

A tankönyv a legfontosabb munkaeszköz az órán.

II. Szemléltetőeszközökkel való munka:

- a) időszalag;
- b) térképek: fali, Kis Történelmi Atlasz (KTA), fólia;
- c) applikáció;
- d) táblai vázlatok;
- e) táblázatok;
- f) diák;
- g) forrásszemelvények.

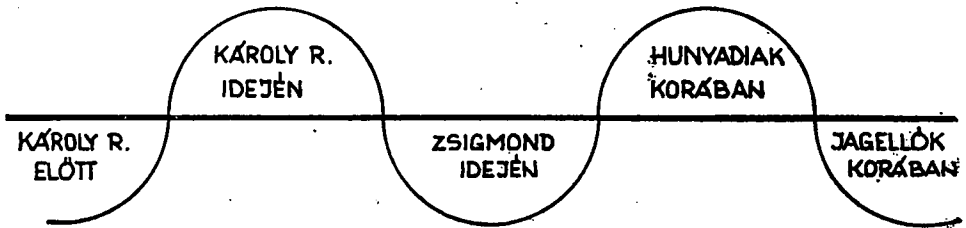
Az *időszalag* feladata a történelmi események időrendi elhelyezése; a meglevő kronológiai ismeretek felszínén tartása; az egyetemes és magyar történelem párhuzama.

Szinte minden órán alkalmazom. Használok a központilag kiadott időszalagot és évszámkártyákat is, de egyszerűbb módon is dolgozunk.

A tanuló kezébe adok 2–3 olyan évszámot, mely összefüggésben van. A táblárakrétával felrajzolt időszalagon színeskrétával kell jelölnie azt a részt, amelyben az adott események tartoznak. Megközelítőleg arányosan bejelöli az évszámokat, majd ismerteti a köztük levő összefüggést.

Pl.: 1871 1889 1890

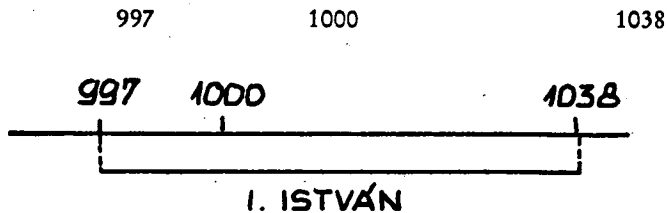
A következő feladat a kronológia és a történelmi fogalmak összefüggése:

A feudális magyar állam fejlődésének melyik szakaszába melyik fogalmat helyeznék a tanulók.

Fogalmak: ligauralom; feudális állam újjászervezése; rendi anarchia; központosított királyi hatalom; kiskirályok.

Feladat:

Számítsd ki, hány évig volt István fejedelem, hány évig király!

Természetesen a rögzítés, bevésés érdekében szoktam csak simán is kérdezni évszámokat. De azért 1–2 mondattal mindig jeleznie kell a tanulónak, hogy melyik történelmi korba, társadalmi rendbe helyezné, s mi a legjellemzőbb az eseményre.

Térképek:

Minden órán három térképpel dolgozom: 1. Falitérkép. 2. KTA. 3. Vaktérkép.

A térkép használatára 5. osztálytól fokozatosan szoktatom a tanulókat. Nehéz

tudatosítani bennük, hogy a földrajzórán és a történelemórán használt térképek mi-
ben azonosak, miben változók.

5. osztályban év elején több órát fordítok arra, hogy ismerkedjenek meg a föld-
gömbbel (be is viszem órára); sőt földrajz térképet (a két féltekét) és történelemtér-
képet (felfedezések) egyszerre tanulmányozzuk. Beszélünk a kétfajta térkép színezé-
séről, majd ugyanazokat a színhelyeket vaktérképen is megjelöljük.

Rendszeresen használunk sablont. 7-8. osztályban egy Európa és két Magyaror-
szág sablont (Trianon előtti és utáni) készítettek. Ezekkel lehet a füzetben is topog-
ráfiai feladatokat megoldani.

A KTA óra eleji önálló feladatokra, vagy új anyag indítására is alkalmas.
Pl.: 8. osztály KTA 16. oldal.

„Melyek voltak a legfőbb gyarmattartó hatalmak, mennyiben változott a helyzet
a Párizs környéki békék után?”

vagy:

„Olvasd le a KTA 22. oldalán a rajzokról, milyen új hadászati eszközök beve-
zetése segítette elő a fordulatot a II. világháború menetében!”

Ugyanezeket egyidőben a vaktérképen is lehet applikálni.

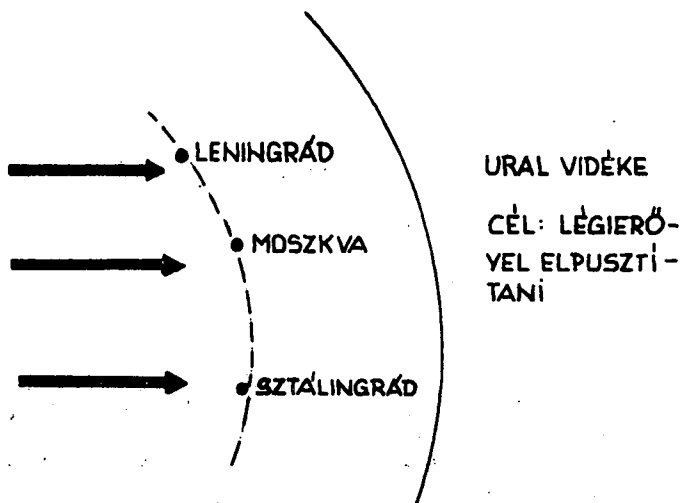
A 7., 8. osztályban az 5., 6. osztályos anyaghoz tartozó vaktérképeket is bevi-
szek az anyag felelevenítésére, ismétlésére.

A vaktérkép alkalmas a történeti események rögzítésére is.

Pl.: a Szovjetunió Nagy Honvédő Háborújánál kirakjuk a három fő támadási
pontot a vaktérképen: Leningrád, Moszkva, Sztálingrád.

Azután nyilakkal érzékeltetni a fordulatot. Ugyanez kerül be vázlatként a fü-
zetbe is. Így a több oldalról ért hatás erősíti topográfiai ismereteiket is.

Vázlat:

A II. világháború eseményeinek tanítása elképzelhetetlen számomra a vaktérkép
nélkül. Különböző színű kártyákkal rakjuk ki a meghódított, a szövetséges és a
fasiszta államokat Európában.

Ehhez segít hozzá az applikáció is. Szívesebben applikálok vaktérképpel, ritkáb-
ban a mágnes táblán.

Táblai applikálásra alkalmas anyag:

- az értéktöbblet, a túltermelési válság;
- a monopolkapitalizmus kialakulása;
- a fasizmus létrejöttének törvényszerűségei;
- Magyarország 1920–1933.

A vaktérkép használata mindig szervesen beépül az óra folyamatába.

Pl.: a II. világháború előzményeinél a „tűzfészkek” fogalom kialakítása után aláhúztam a tankönyvben a három tűzfészket, majd a KTA 21. oldalán a jobb felső képen is rögzítjük, aztán jelöljük vaktérképen, majd újra elolvassuk együtt, hangosan a tk. 119. oldalán idevonatkozó szöveget.

A *táblai vázlatok* feladata az ismeretek rögzítése, a rendszerezés, az összefüggések megláttatása.

Szívesen alkalmazok rajzos vagy egészen leegyszerűsített vázlatokat.

Gyakran csak egy-két szavas, nyilakkal, vonalakkal összekapcsolt vázlatot íratok. Van, amikor egy-egy tankönyvi feladat írásos, önálló kidolgozása adja a vázlatot. Ezt mindig a tananyag minősége, tartalma határozza meg.

A tantervi útmutatóban nagyon sok ügyes *táblázat* található. Ezekből készítettünk a jó történelmes tanulókkal minden évfolyam számára olyanokat, amelyek általános történelmi törvényszerűségeket, összefüggéseket láttatnak meg. Időnként feleltetésnél, új anyag tárgyalásánál, fogalombővítésnél felhasználom őket.

Legfontosabbak:

- Munkaeszközök (23. o.);
- Gazdasági élet jellemzői (25. o.);
- A termelés szerkezeti keretei (27. o.);
- Közlekedés (32. o.);
- Települések (33. o.);
- Nép, nemzet (34. o.);
- Osztályharc (38. o.);
- Államformák (44. o.).

Írásban vagy szóban különböző feladattípusokat is végeztetek még:

- oksági kapcsolatokat kerestetek;
- összehasonlítási műveleteket végeztetek;
- kiválasztást megkívánó feladatok;
- hiányzó részek helyettesítése;
- csoportosítás;
- rendszerezés.

Mindezek a feladatok azonban a tanár állandó jelenlétét, irányítását igénylik. Ezért nem elég hangsúlyozni, hogy a gondolkodtató, problémamegoldó feladatok mellett továbbra is szükség van az ismeretek átadására, megmagyarázására.

Tehát a történetekkel megjelenített anyagot a tanulók a kapott feladatok alapján önállóan feldolgozzák, az anyag más egységeit viszont a tanárnak kell érthetően, tömören elmagyaráznia.